

Marcel Duchamp

A TEREMTŐ AKTUS

Mindenekelőtt vegyük szemügyre a művészi alkotás két pólusát, két oldalát: egyrészt a művészt, másrészt az utókor befogadját.

A művész úgy tűnik, olyan médiumként hat, mely a téren és időn túli labirintusban keresi a letisztuláshoz vezető utat.

Ha a művészt a médium tulajdonságaival ruházzuk fel, akkor esztétikai szinten el kell vitatnunk, hogy tudatában lenne, mit és miért tesz. A művészi termék megvalósulási folyamatában a művész minden döntése a tiszta intuíción alapul, amit lehetetlen valamiféle önelemzés-ként lefordítani, legyen az szóban kimondott, leírt vagy csak elgondolt elemzés.

T. S. Eliot írja a Hagyomány és egyéni tehetség című tanulmányában: „Minél tökéletesebb a művész, annál jobban szétválik benne a szenvedő ember és az alkotó ész; annál tökéletesebben fogja az ész elválasztani és átalakítani alapanyagát, a szenvedélyeket.”

A művészek milliói alkotnak; közülük csak néhány ezret vesz észre és fogad el a közönség, és még kisebb azoknak, a száma, kik, az utókor figyelmére is számíthatnak.

A művész végső soron bármilyen hangosan hirdetheti zsenialitását; meg kell várnia a néző ítéletét, hogy kijelentései társadalmi elfogadást nyerjenek, és az utókor a művészettörténet imakönyvébe helyezze őt.

Tudom, hogy ezt a nézetet számos művész nem méltányolja, sokan elutasítják a művész médiumszerepét és tudatuknak a teremtő aktusban betöltött szerepére hivatkoznak. A művészettörténet mégis mindig a művészek racionális magyarázataitól függetlenül döntött a műalkotások értékéről.

Ha a művésznek mint embernek önmaga és a világ iránt tanúsított legjobb szándéka sem játszik szerepet művei megítélésében, akkor mi indítja a nézőt a művel kapcsolatos reagálásra? Más szóval, hogyan jön létre ez a reakció?

Ez a jelenség a művész és a néző közötti átvitelhez hasonlatos, mely

esztétikai ozmózis formájában és olyan holt anyagokon keresztül történik, mint a szín, a zongora és a márvány.

Mielőtt továbbmennénk, szeretném, világossá tenni, mit értünk a „művészet” szón, természetesen anélkül, hogy definiálni akarnám.

Egészen egyszerűen azt szeretném mondani, hogy a művészet lehet jó, rossz vagy közömbös, de bármilyen jelzővel illetjük is, művészetnek kell nevezniük: a rossz művészet még mindig művészet, ugyanúgy, ahogy a rossz érzés is még mindig érzés.

Ezért amikor a továbbiakban majd egy „művészeti együtthetőről” (Kunst-Koeffizient) beszélek, nemcsak a nagy művészetre kell gondolni; megkísérlem leírni azt a szubjektív mechanizmust, amely „nyers állapotú” művészetet hoz létre — jót, rosszat vagy közömböset.

Az alkotási folyamat során a művész a szándéktól a megvalósulásig teljes szubjektív reakciók láncolatát járja végig. Harca a megvalósulásért erőfeszítések, fájdalmak, megnyugvások, elutasítások, döntések sora, melyek lehetnek nem teljesen tudatosak, és nem is kell tudatosnak lenniük, esztétikai téren a legkevésbé.

E harc eredménye különbség a szándék és a megvalósulás között, olyan különbség, melynek a művész egyáltalán nincs tudatában.

Ténylegesen hiányzik egy szem a teremtő aktust kísérő reakciók láncolatából. Ez a szakadás, mely a művész számára annak lehetetlenségéből áll, hogy szándékát teljesen kifejezze, a különbség aközött, amit megvalósítani szándékozott, és amit megvalósított — ez az a személyes „művészeti együtthető”, mely a műben megjelenik.

Más szóval: a személyes „művészeti együtthető” mintegy aritmetikai viszony aközött, „ami kifejezetlen maradt, bár szándékos volt” és aközött, „ami szándék nélkül kifejezésre jutott”.

A félreértések elkerülése végett megismétlem, hogy ez a „művészeti együtthető” a „nyersanyag állapotú művészet” személyes kifejezése, melyet a nézőnek kell „finomítania”, mint a melaszból a cukrot. E „művészeti együtthetőnek” soha nincs befolyása a néző ítéletére.

A művészeti folyamat egészen más aspektust ölt, ha a néző az átalakulás jelenségével kerül szembe: az élettelen anyag műalkotássá változásával igazi transz-szubsztanciáció ment végbe, és a néző fontos szerepe a műalkotás súlyának meghatározása az esztétika mérlegén.

Összegezve, a művész nem az egyetlen, aki a teremtő aktust véghezviszi: ugyanis a néző hozza létre a mű kapcsolatát a külvilággal, amennyiben a mű mélyebben fekvő tulajdonságait megfejtí és értelmezi, és ezáltal létrehozza a maga hozzájárulását a teremtő folyamathoz. Ez a hozzájárulás még nyilvánvalóbb, amikor az utókor hozza meg végleges ítéletét, elfelejtett műveket rehabilitálva.

Fordította: *Beke László és Sebők Zoltán*